

УДК 343.1:343.222.4

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – ЯК СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Юрченко Л. В., Забабуріна А. Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна

У статті аналізуються положення кримінального та нового кримінального процесуального законодавства України щодо притягнення до кримінальної відповідальності – як стадії кримінального провадження в порівнянні з нормами КПК України (1960 р.).

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальна відповідальність, притягнення до кримінальної відповідальності, стадія кримінального провадження.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу 13 квітня 2012 року (далі – КПК) зумовлює радикальну зміну вітчизняної кримінально-процесуальної доктрини, починаючи, навіть, з назви. Згідно до нового КПК вводиться така дефініція як «кримінальне провадження». На цьому етапі постає питання, чи є дане поняття аналогічним до визначення, яке характеризує кримінальний процес?

Термін «кримінальний процес» походить від латинського «criminalis» – злочинний, і «process» – просування вперед. Ці слова в сполученні набувають іншого, дещо відмінного від буквального змісту: провадження з притягнення до кримінальної відповідальності та покарання за вчинений злочин. Поняття «кримінальний процес» вживається в чотирьох значеннях: 1) діяльність органів та осіб щодо розслідування, судового розгляду і винесення рішення по кримінальному провадженню; 2) галузь права, яке регулює цю діяльність; 3) правова наука, яка вивчає цю діяльність; 4) наукова дисципліна, в ході викладення якої студенти вивчають теорію кримінального процесу, кримінально-процесуальне право і кримінально-процесуальну діяльність [5].

Перше значення нам надає правозастосовна діяльність. А наступні три існують у просторі науки. Зараз законодавець, проаналізувавши практику і застосовуючи досягнення науки, вирішує сам надати визначення кримінальному провадженню в нормативно-правовому акті.

Згідно до п. 10 ст. 3 Нового КПК: кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Таким чином, ми бачимо, що поняття кримінального провадження являє собою безперервний рух, послідовний перехід від однієї стадії до іншої.

Отже, можна зазначити, що кримінальний процес і кримінальне провадження характеризують схожі явища: чітка послідовність взаємопов'язаних елементів – стадій. Тож, звернемося до науки: стадії – це порівняно самостійні етапи кримінально-процесуальної діяльності, що характеризуються безпосередніми завданнями, специфічним колом суб'єктів і процесуальних засобів діяльності, а також підсумковими рішеннями [6]. Це визначення, у зв'язку із однаковим змістовим навантаженням, можна використовувати не лише в кримінальному процесі, а й в кримінальному провадженні.

Для того, щоб усвідомити сутність змін, необхідно порівняти стадії кримінального процесу і кримінального провадження. Вчені виділяли за старим КПК України (1960р.) такі стадії кримінального процесу: порушення кримінальної справи, досудове розслідування (дівання і досудове слідство), попередній розгляд справи суддею, судовий розгляд, апеляційне провадження, виконання вироку, касаційне провадження, перегляд кримінальних справ за нововиявленими обставинами та перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Згідно ж до нового КПК України (2012 р.) скасовується така стадія кримінального процесу, як порушення кримінальної справи. Так, відповідно до ч.2 ст. 214 КПК (2012 р.) досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. При цьому постанова про порушення кримінальної справи не складається, а закінчення досудового розслідування оформляється обвинувальним актом, затвердженим прокурором (стаття 291). Друга стадія – судове провадження в першій інстанції поглинула «попередній розгляд справи суддею», тепер суддя отримує матеріали справи безпосередню під час розгляду справи у судовому засіданні. Це має позитивно вплинути на процес, так як з боку суддів ліквідують упередженість і прихильність до позиції обвинувачення через попереднє ознайомлення суддів з матеріалами, наданими цією стороною. Судове провадження поділяється в свою чергу в суді першій інстанції на підготовче провадження (глава 27) і сам судовий розгляд (глава 28) та судове провадження з перегляду судових рішень (розділ V).

Але законодавець в законі веде мову про ще одну стадію, про яку не згадується у визначенні кримінального провадження в попередній правовій доктрині. А саме, притягнення до кримінальної відповідальності - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення – п.14 ст. 3 КПК.

Притягнення до кримінальної відповідальності має розглядатися як стадія кримінального переслідування згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 року в справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України. Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Згідно з кримінально-правовою доктриною інститут притягнення особи до кримінальної відповідальності знайшов відображення лише в науці. З прийняттям нового КПК змінюється підхід, тепер це комплексне утворення, що існує і в теорії кримінального права і реалізується в кримінальному провадженні, завдяки введення відповідної стадії.

Пропонуємо проаналізувати стадію притягнення до кримінальної відповідальності і безпосередньо «кримінальну відповідальність», щоб мати змогу відповісти на питання, чи вдалося законодавцю нормативно реалізувати інститут науки кримінального права.

Кримінальна відповідальність – це реакція держави на вчинений особою кримінального правопорушення та форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру. Така реакція знаходить своє вираження у певному правозастосовному акті органу держави – обвинувальному вирокі суду. В зв'язку з цим розрізняють матеріальну і процесуальну підстави кримінальної відповідальності. Матеріальною підставою визнається злочин, а процесуальною – обвинувальний вирок суду. Відповідно до ч. 2 ст. 2 КК особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Передумовою притягнення особи до відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення є здійснення досудового розслідування та судового розгляду.

Таким чином, виникнення кримінальної відповідальності пов'язане з фактом вчинення злочину конкретною особою. У цей момент між нею і державою виникають кримінально-правові відношення і кримінальна відповідальність. Забезпечення того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, можливе лише за умови швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Якщо злочин не буде зафіксовано правоохоронними органами або не буде розкрито, то виникло правовідношення не наповниться реальним змістом, а кримінальна відповідальність залишиться нереалізованою, тобто не отримає свого розвитку в інших елементах. Вона залишиться нереалізованою і в тих випадках, коли правоохоронні органи та суд, встановивши обставини вчинення кримінального правопорушення, вважатимуть можливим на підставі кримінального закону і за наявності необхідних умов звільнити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), від кримінальної відповідальності або при ухваленні рішення про закриття кримінального провадження.

Тому притягнення до кримінальної відповідальності передуює кримінальній відповідальності та має стадійний характер. Поняття "притягнення до кримінальної відповідальності" не тотожне поняттю "кримінальна відповідальність". Особа вважається притягнутою до кримінальної відповідальності тільки після постановлення судом обвинувального вироку, який набрав законної сили. Кримінальна відповідальність може мати не лише форму покарання. За вироком суду вона може зводитись тільки до осуду особи, яка вчинила злочин, і звільнення її від покарання. Особу може бути засуджено умовно чи з відстрочкою виконання вироку.

Кримінальна відповідальність виникає з моменту вчинення злочинного діяння і закінчується або реалізацією покладених заходів кримінально-правового ха-

рактеру, або погашенням судимості, або закінченням терміну давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Таким чином, формами реалізації кримінальної відповідальності є: засудження, яке полягає в засудженні винного за вчинення злочину; покарання, яке не збігається з поняттям кримінальної відповідальності, і являє собою міру державного примусу, що полягає у позбавленні або обмеженні прав і свобод особи, визнаного винним у вчиненні злочину, і судимість, яка породжує певні правообмеження для особи, засудженої за вчинення злочину, з дня набрання обвинувальним вироком законної сили до моменту погашення або зняття судимості.

Стадія кримінального провадження «притягнення до кримінальної відповідальності» починається з моменту повідомлення про підозру і внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Початком реалізації кримінальної відповідальності є виявлення особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Отже, це є спільним елементом, так як обидва поняття з'являються з моменту появи такого суб'єкту як підозрюваний.

Наступну точку дотику становлять строки. Першою стадією кримінального провадження є досудове розслідування. Відповідно до ст. 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Початок перебігу строку на досудовому розслідуванні, як вказує О. Банчук, визначається моментом «офіційного повідомлення особі компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що цією особою вчинене кримінально каране правопорушення», ознаки якого були виведені Європейським Судом з прав людини. Тому, кримінальне обвинувачення може вважатися пред'явленим у випадках затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, повідомлення про підозру у вчиненні злочину, тощо [4, с.8]. Так, у кримінально-процесуальному законі України з'явився новий термін «повідомлення про підозру» (Глава 22 нового КПК).

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання (ст. 215 нового КПК). Строк досудового розслідування починається з моменту повідомлення особі про підозру (ст. 219 нового КПК), а раніше за нормами старого КПК (1960 року) – з моменту винесення постанови про порушення кримінальної справи (ст. 120, 104, 108) [2].

Таким чином, з моменту повідомлення особі про підозру в стадії досудового розслідування починається новий етап, де з'являється новий учасник кримінального провадження – підозрюваний (ст. 42 нового КПК).

Під час досудового розслідування після повідомлення особі про підозру можуть бути отримані нові докази, які тягнуть необхідність зміни повідомлення особі про підозру. У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, щодо вручення письмового повідомлення особі про підозру, передбачені ст. 278 КПК.

У новому КПК процедурі повідомлення про підозру присвячена ціла глава – 22, таким чином підкреслюється значимість цього інституту. До того ж законодавець приділяє особливу увагу йому в зв'язку з тим, що з моменту повідомлення про підозру в скоєнні кримінального правопорушення кримінальна процесуальна діяльність переходить до нової стадії кримінального провадження – початку притягнення до кримінальної відповідальності п.14 ст. 3 КПК. Кримінальна відповідальність — кримінально-правове поняття, пов'язане з кримінальним покаранням особи. Відповідно ж до чинного законодавства, а саме ст. 2 КПК покарання винної особи є одним із основних завдань кримінального провадження в цілому: «...щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини...». Кримінальна відповідальність реалізується в стадії судового розгляду.

Строки давності притягнення до кримінальної відповідальності встановлюються Кримінальним кодексом України у ст. 49: два роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; три роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості; десять років – у разі вчинення тяжкого злочину; п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину [7]. Межі кримінальної відповідальності визначаються обсягом обвинувачення.

Таким чином, виникнення кримінальної відповідальності пов'язане з фактом вчинення злочину конкретною особою. Вона може бути реалізована тільки через належну правову процедуру, встановлену кримінальним процесуальним законом, шляхом встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, та визнання судом такої особи винною та призначенні щодо неї кримінального покарання на підставі обвинувального вироку, що набрав законної сили. Особа не несе кримінальної відповідальності до тих пір, доки її не буде визнано судом винною

Так автори Науково-практичного коментарю КПК, вказують, що під терміном «притягнення до кримінальної відповідальності» позначається кримінальна процесуальна діяльність органів досудового розслідування та прокурора, починаючи з моменту повідомлення особі прокурором або слідчим за погодженням з прокурором про те, що вона підозрюється у вчиненні злочину [8, с. 270].

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна виділити наступні характерні риси притягнення до кримінальної відповідальності як стадії кримінального провадження:

1. що це, насамперед, кримінальна процесуальна діяльність органів досудового розслідування та прокурора – сторони обвинувачення та суду, який здійснює функцію правосуддя;
2. така кримінальна процесуальна діяльність може бути здійснена тільки в межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;
3. діє в межах стадій кримінального процесу (провадження) – досудового розслідування та судового провадження;
4. вона починається з моменту повідомлення особі про підозру в скоєнні кримінального правопорушення та появи такого суб'єкту кримінального провадження – підозрюваного – сторони захисту;

5. не співпадає з початком кримінально-процесуальної діяльності сторони обвинувачення, а саме початком стадії досудового розслідування (ст. 214 КПК), яка починається з моменту внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

6. продовжується у випадку складання обвинувального акту та появи обвинуваченого – сторони захисту та підтримання в суді прокурором державного обвинуваченого або потерпілим – приватного обвинувачення, у випадках передбачених законом;

7. закінчується реалізацією кримінальної відповідальності щодо конкретної особи тільки тоді, коли вступає до законної сили обвинувальний вирок, яким особа визнана винною та їй призначено покарання.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. // *Голос України*. – 2012. – 19 травня (№ 90–91).
2. Кримінально-процесуальний кодекс України із змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2012 року // *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
3. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджено Наказом Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 року N 69.
4. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії // *Адвокат*. – 2005. – № 11 (62). – С. 7–10.
5. «Кримінальний процес» під ред. Грошевого, Капліної – Харків, «Право» 2010, Режим доступу: <http://forlawyer.com.ua/knigi/ugolovnyy-process-2/>
6. Азаров «Кримінально-процесуальне право України. Загальна частина(конспект лекцій до семінарів та екзаменів)», 2011 р., Режим доступу: <http://studrada.com.ua/content/кримінально-процесуальне-право-україни-загальна-частина-конспект-лекцій-до-семінарів-та-екза>.
7. Кримінальний Кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 05.04.2001 № 2341-III, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. - К.: Юстініан, 2012. - 1224 с.

Юрченко Л.В., Забабурина А.Г. Привлечение к уголовной ответственности - как стадия уголовного производства // Ученые записки Таврического национального университета В.И. Вернадского. – 2012. – Серия «Юридические науки». – Том 26 (65). – 2012. – №2. – С. 238-243.

В статье анализируется уголовное и новое уголовное процессуальное законодательство Украины относительно привлечения к уголовной ответственности как стадии уголовного производства в сравнении с УПК Украины (1960 г.).

Ключевые слова: уголовное производство, уголовная ответственность, привлечение к уголовной ответственности, стадия уголовного производства.

Yurchenko L., Zababurina A. Bringing criminal charge - as the stage of the criminal proceedings // Uchenye zapiski Taurida national V. I. Vernadskiy university. – 2012. – Series «Low sciences». – V. 26 (65). – № 2. – 2012. – С. 238-243.

This article analyzes the criminal and the new criminal procedural legislation of Ukraine on bringing criminal charge - as the stage of the criminal proceedings against the standards of the CPC of Ukraine (1960).

Keywords: criminal proceedings, criminal responsibility, bringing criminal charge, stage of criminal proceedings.